

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Четири ветра

и друге приче

Тиодор Росић

Те се године Северац Сечко прописно надувао. Оковао је био и Ибар, и Брвеничку, и Градачку реку. Дуноу је потом Југо. Он откива реке и потоке, али доноси болештине и грипове. Таман је Развигор заодену горобилем висове, долине и поља равна, а стао је да дува Даждевац и доноси са севера розапада кишу. После њега и кише, појавили су се шарени даждевњаци, а за њима у манастирској порти појавила су се два Италијана, један Француз и једна Италијанка.

Поред манастира, који је тада био рушеван, без куполе, подигли су два шатора. Довукли су детекторе метала, угломере, метална длета, пијукe, мистрије, метлице, буслоле и друге справе. Казали су да су археолози. У Дубровник су стигли бродом, а како од Дубровника, нису ником причали.

Дошли су у задужбину Јелене Анжујске*, жене Стефана Уроша I, мајке два српска краља Драгутина и Милутина, ктиторке многих православних а и неких католичких храмова. Зашто су дошли, ником није било јасно.

Не може се рећи да је краљица Јелена са Урошем Немањићем живела у богзана каквој спози. Уосталом, краљ Урош је сахрањен у Сопоћанима, а Манастир Градац је њена вечна кућа. Уз све, њу је *Servus Servorum Dei* назвао у Господу најмилијом кћери. Папа јој био захвалан што је она, кад год би њен супруг спремио војску у поход на Дубровник, Дубровчанима о томе дојављивала.

Чудне придошлице донеле су дугачке пантљике за мерење, карте, списе и још што-шта. Дали су имали и какво писмо Јелениној слуги стугу Божијих, остаће тајна. Камповали су три дана и нестали. Како су дошли, тако су и пошли. На северном зиду централног манастирског брода, у врху, оставили су за собом рупу. Откопали су манастирску скривницу блага. Шта су однели – сасуде, злато, дијаманте, накит, одећу, повеље, круне и дијадеме – никада се неће открити!

Отишли су за ветровима и однели благо и тајну.

*Неки мисле да је краљица Јелена Францускиња, а она је са севера, из области око Фрушке горе, из рода, како Данило II вели, вршушкога. Аналошко довођење израза „вршушки“ са француским је чиста произвољност. Историјски, жена Уроша I је у Рашку доведена из Угарске, којом је тада владао њен даљњи рођак, сицилијански краљ Карло I Анжујски

Пророштво кмета Јарослава

Некада, не тако давно, у Јаворку живео кмет Јарослав – старао се о правди и миру. Могао је близу да гледа, а далеко да види, да ситно корача, а далеко, далеко стигне. Гледао је шта је било, а знао шта ће бити. – Што је било, то ће бити; ко доживи, видеће! – говорио је.

На брегу, изнад засека, имао је кућу Лажов Драшко. Масно је живео, још масније лагао. На славу га нико није позивао, у кућу нико није примао. Имао је, хвалио се, потковану гуску, петла који носи златна јаја и ћурана којег је задиркивао: – Лепша ћура од ћурана! Лепша ћура од ћурана! – понављао је све док ћуран не би почео да шишти и не крене према њему, у напад.

Говорио је да никада узбрдо није ишао пешке – јахао је пола. Остало му, каже, од пустиг турског. Његови су, вели, били кадије и узбрдо јахали попове. Од њих је остало њему и он јаше.

Село га је презирало, а пред кмета Јарослава није смео. Кад га угледа, он шмугне са стране – тобож иде неким послом. Кад кмет кога затекне у каквом непочинству, он повиче: – Немој као Драшко! Нема он гуску потковану, он има потковане лажи. – И свако је избегавао да буде Драшко.

На сеоску заветину Свети Стефан Летњи, долазили су сви осим Лажова Драшка – с брега је гледао како уз молитве, крстове, воду, хлеб и вино, Крстоноше обилазе поља, село; иду око записа, секу колач испод њега и седају за заједничку трпезу. Гледао је и плуцкао.

Кмет је имао обичај да за заједничком трпезом гледа у јагњећу плећку – гледао је близу а видео далеко: да ли ће се одржати летина, да не наиђе какво зло, да не дођу похаре, пожари, болести. И све је било у најбољем реду.

Једне године, кад је гледао – никаква добра није видео. Гледао, гледао и занемео. Две крупне сузе спиле су му се низ образе. – Нити је добро, нити добро бити неће – рекао је напоскон. – Видим, а боље да не видим. Гледам, а боље да не гледам – рекао је и испричао како ће се села раселити, куће се раскућити, градови разградити, њиве претворити у утрине. – Намножиће се Драшковићи, потомци Лажова Драшка – казао је. – Биће им пуна уста слобде, братства и једнакости.

У јагњећој плећки је видео: Неће бити Ладарица, Ладе и Љеља. Не стаће стада, чобана и чобаница. Неће бити стоке да једе траву и брсти младо растине око леве притоке Градачке реке. Порашће јове, тополе и раките. Тополе, јове и врбе – попиће воду. Неће бити воде, ћурјевданских венаца, кола и купања. ■

ИНТЕРВЈУ: ЧАРНА МИЛИНКОВИЋ, В.Д. ДИРЕКТОРКА МУЗЕЈА ВОЈВОДИНЕ

Сећање на великане

У Музеју Војводине отворена је прекисноћ репрезентативна изложба „Два века чувања баштине - Матица српска као зачетник музејске мисли кроз фондове Музеја Војводине“. Кроз неколико тематских целина покрива се период од 1847, када је при Матици утемељена „Сербска народна збирка“, односно „Музеум“ – под чијим окриљем су постепено скупљани ликовни, али и археолошки, етнографски, историјски, књижевни и језички артефакти – преко 1933, када је Музеј Матице српске отворен за јавност, па све до 1947. Те ће се године, на име, Музеј Матице српске трансформисати у две установе: Галерију Матице српске и – Војвођански музеј.

– Будући да је два века Матице српске велики јубилеј, себи смо, као тим, поставили питање како да га и ми обележимо, односно на који начин да презентујемо оно што смо наследили од Музеја Матице српске – каже за „Дневник“ в.д. директорка Музеја Војводине Чарна Милинковић. – Задатак је тим пре био сложенији будући да смо 2017. већ приредили сличну изложбу, „Благо из кошнице – Од Музеја Матице српске до Музеја Војводине (1847-1947-2017)“, где смо представили најрепрезентативније предмете који су директно потекли из Музеја Матице српске, те смо се сада суочили и са теретом да се не понављамо. И онда смо дошли на идеју да ми, у ствари, кроз причу о два века трајања Матице српске прикажемо и наше трајање: како смо настали, односно на који начин се развијала наша музеологија, како су те идеје сазреле међу појединцима и које су то све биле препреке при развоју једног музеја. Наравно, будући да не можемо да измислимо нове репрезентативне предмете, одлучили смо да неке поново изложимо али стављајући их и у контекст настанка Музеја Војводине

● **Да ли ће овако осмишљена поставка бити и својеврстан увод у припрему нове сталне поставке Музеја Војводине, односно њено обликовање?**

– Да! Јако дуго већ чекамо да кренемо у реализацију нове сталне поставке и одређени број артефаката, које сад представљамо на изложби „Два века чувања баштине“, свакако ће бити њен део. Јер, једноставно, то јесте наша прича, односно њени почеци кроз које ћемо публици упознати са нашом историјом, нашим наслеђем, али опет и приказивати и нашу мултикултуралност и ширину – будући да смо ми највећи комплексни музеј у Републици Србији. Међутим, пре свега је нужно да се наша зграда у Дунавској 35 доведе у безбедно стање. Она је, на име, грађена још 1900. и напосто мора да претрпи комплетну реконструкцију, па тек онда, у тако затегнутом објекту, можемо да приступимо и изради нове ставне поставке.

● **Када говоримо о реконструкцији зграде, да ли то значи и решавање проблема депоа?**

– Наравно, јер то и јесте један од кључних наших проблема. И не само наших, него свих музеја и културних институција на територији Србије. Суштина је у томе што је јако мали број музеја смештен у наменски изграђеним објектима. Углавном су се музеји усељавали у нека стара здања, што с једне стране јесте смислено, јер и сами ти објекти представљају наше наслеђе и причају неку своју историју. Међутим, невоља је, као у нашем случају, што је прилагођавање таквих зграда потребама музеја веома изазовно. У том светлу су посебно проблематични управо депои, јер су они највећи чувари нашег наслеђа, а ако услови у њима нису адекватни, у појединим случајевима може доћи до неповратног губитка тог наслеђа. Стога је прича о темељној реконструкцији нашег објекта и кренула од депоа - где ћемо и на који начин ми сутра чувати све те предмете, који су данас смештени у таванском простору, који за то апсолутно није предвиђен. И то не само у музеолошком смислу, већ сав тај материјал представља и озбиљан терет - физички - који све више угрожава стабилност саме зграде. Идеја је, дакле, да се у процесу реконструкције објекта депои спусте, и то не у подрум - јер ни то није

фото: Ж. Савић

ни адекватно ни безбедно, већ на први спрат. А истовремено размишљамо и о неком екстерном објекту који би могао бити претворен у депо. Чак се јавила и идеја да се све институције културе у нашем граду, које имају потребу за измештањем дела грађе о којој брину, удруже и направе неки заједнички депо. И то својеврстан визиторски депо, дакле са делом простора који би био отворен за посетиоце, где би они могли да виде како се чувају сви ти предмети који се тек повремено презентују кроз изложбе или нека истраживања, публикације...

● **Крајем месеца Музеј Војводине реализоваће и у Будимпешти један велики пројекат?**

– У Текелијануму ћемо 29. маја отворити сталну поставку. Идеја је да данашњи питомци у простору читаонице не само уче, него и да се едукују о томе како је све то почело, односно ко је био Сава Текелија и шта је све то он нама оставио. Поражавајућа је, на жалост, чињеница да данас, када бисмо прошетали Новим Садам и направили неку брзу анкету с питањем: Да ли знате ко је Сава Текелија, бојим се да велики број грађана не би знао одговор. Зато смо колегијница Милкица Поповић, музејска саветница, и ја, као ауторке изложбе, желели да се некако одужимо том великом задужбину, његовој идеји, мисији и визији која је досезала далеко испред свог времена. Наравно, кроз ту поставку желели смо да и о другим знаменитим личностима који су оставили свој траг у нашој историји и култури испричамо причу, и то не само питомцима Текелијанума, него је циљ и да отворимо врата тог прелепог здања у центру Будимпеште и туристима и грађанима мађарске престонице, како би се упознали са нашим народом и нашим наслеђем.

● **Шта ће се све од грађе наћи на тој изложби?**

– Поставка почиње у ходнику Текелијанума, пре уласка у саму читаоницу, са причом о средњовековној историји, која говори о томе да су Срби на тим угарским просторима живели и пре Велике сеобе. Између осталог, реконструисали смо и две круне везане за средњовековну српску историју - круне деспота Ђурђа Бранковића и Стефана Лазаревића. Потом следи део посвећен времену Сеобе и патријарха Арсенија Чарнојевића а затим долазимо до периода Саве Текелије, његових савременика и свега оног што је произишло из тада обликованих идеја. Тако ће, рецимо, бити изложени и реконструисана одежда Саве Текелије, као и његов грб. Посебно поглавље поставке биће документ из 1910, који смо пронашле у архиву у Сентендреји, а који из прве руке сведочи о животним условима и статусу који су уживали ондашњи питомци Текелијанума: од чињенице да су имали послугу која је бринула о њиховој одећи и обући, па до обавезне гимнастике, часове мачевања и правила да се у сви приликама, почев од својих соба, увек понашају као права господа.

Мирослав Стајић

МАЛЕЗИЈА: ДЕО СВЕТА ИСТОВРЕМЕНО И ДИВЉИ И СКЛАДАН, РАЗЛИЧИТ И ПОВЕЗАН

Између џунгле и неба

Пише: Исидора Ињац

У Куала Лумпур се не улази нагло – град те полако обавија, као влага која лебди у ваздуху. Контрасти су усклађени: нетакнута природа и модерна архитектура, џунгла и стакло, тишина зеленила и шум метрополе. У самом центру доминирају куле Петронас – блиставе, готово нестварне, симбол моћне самоуверене земље. Пењући се ка врху, имала сам осећај да се одвајам од свакодневице, а када сам стала горе, чинило се да стојим на крову света – град се разливао у свим правцима, а између небодера је дисала зелена, тропска маса.

Неколико километара даље, улазим у други универзум. Бату пећине уздижу се изнад града, монументалне и древне, једно од најважнијих хиндуистичких светилишта у овом делу света, посвећено богу Муругану, хиндуистичком богу рата и победе. Пећине старе стотинама милиона година чувају простор молитве, али и нешто разиграно и неукротиво – мајмуне који су свуда. На степеницама, на оградама, око туриста. Брзи, снажљиви и потпуно сигурни у своје право на све што носе.

У Музеју исламске уметности време се успорава. То је простор у којем застајем пред лепотом људског ума – рукописи, орнаментика, архитектура – све говори о неисцрпној потреби човека да кроз уметност дотакне свет узвишеног.

Недалеко одатле, у Птичјем парку, природа поново преузима реч. Птице не посматраш – са њима делиш простор. Слободно лете, слећу поред тебе, уводе те у свој свет: паунови, фламингоси, папа-

гаји јарких боја, кљунорошци, пеликани, роде...

А онда – киша. Нагла, кратка, готово драматична. Небо потамни као да ће се распасти и у тих неколико минута учини ти се да долази крај света. И онда, једнако нагло, сунце. Влага се подигне, ваздух постане тежак, живот буја још снажније. Вегетација је раскошна, лишће велико, сочно, увек окупано.

Џуњање улицама открива још један слој града – храну. Једем пиринач на хиљаду начина, са најлуђим и најљућим зачиницама – јело које постаје искуство.

Куала Лумпур је простор у којем складно живе људи различитих религија и обичаја. Осећам тиху синергију света који је научио да различитост значи богатство. Можда је управо зато осећај безбедности толико снажан. Крећем се слободно, без нелагоде, са необјашњивим миром. И још нешто – осећам да сам добродошла. Не као туристкиња, него као гошћа.

А онда – лет од око два сата и – Борнео.

На острву које деле Малезија, Брунеји и Индонезија, природа више није оквир – она је суштина. Слећем у Кучинг – „град мачака“, тих и спор, дубоко повезан са окружењем.

Нашла сам се на обали узбуљаног Јужнокинеског мора. Таласи се сударају, ветар носи влагу, тамно небо се стапа са водом. Улазим у воду, брчкама се у том немиру, као да прикосим олуји која долази. Осећам снагу дивље природе, истовремено претећу и ослобађајућу – схватам своје границе и постајем део неког недокучивог света, много већег.

А онда – монсунска киша. Затиче ме наред улице, при повратку са вечере. Ветар, киша без правца, вода до колена за неколико минута. Кишобран бескористан. Смејем се, потпуно

мокра, опијена тим тренутком. У том вртлогу тоглог ваздуха и воде било је нечега катарзичног, вода је спирала са мог тела године и исконско дете у мени радовало се, без страха.

Нашла сам се у Резервату Семенгох. Џунгла. Хоћам по уским стазама кроз папрат високу као солитер. Ваздух густ, пун живота који не видиш, пун звукова које не пропознајеш. Водич је замолио за апсолутну тишину – време је хранења орангутана. Нема свако среће да их види. Понекад остану скривени дубоко у крошњама кервинга, дивље смокве, мерантија... Имала сам среће. Видела сам неколико – старе, младе, мужјаке, женке. Онда се појавила мајка са бебом. Скупљала је воће, трпала плодове на груди, као да брани цео свет у том загрљају. Та инстинктивна, снажна мајчинска борба поништила је разлику између људи и животиња. Поред тога, у свету орангутана постоји хијерархија. Доминантни мужјаци, снажни и препознатљиви, постају господари простора. Њихови дубоки гласови одјекују кроз крошње. Млађи чекају, изазивају, боре се. Победник постаје „краљ“, остали се повлаче и чекају своју прилику. Помишљај: колико је та потреба универзална. Од џунгле до цивилизације – свака заједница носи исти образац борбе и доминације.

А онда – људи Борнеа. Обилазим аутентична насеља племена попут Ибана, Бидајуха и Оранг Улу. Пењем се у њихове сојенице – куће од дрвета и трске, подигнуте изнад земље, улазим у просторе где време има другачији ток. Гледам како кувају, како праве накит од природних материјала, како обликују штитове, како настаје гардероба која није мода већ идентитет.

А онда – музика. Ритам који не познаје запис, али га тело разуме. Слушам, препуштам се и плешем уз њихову традиционалну ратничку музику. У том тренутку није било разлике између „нас“ и „њих“. Постојао је само покрет, ритам, енергија.

И можда је управо то најдубљи утисак – осећај да сам део света који је истовремено дивљи и складан, различит и повезан. ■

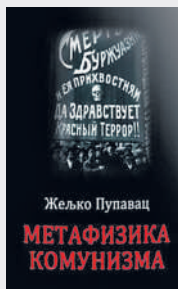
ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Метафизика комунизма

Жељко Пупавац

(Укронија)

Иза интригантног наслова стоји девет огледа различитих обима који у контексту филозофије историје превасходно разматрају питања комунизма и његове револуције којој је главни смисао био инаугурисање новог као непомирљиво супротстављеног постојећем (традиционалном) односно као окидача за ослобађање нагомилане психо-социјалне енергије. Основни методолошки приступ у анализи догађања је 'сагледавање великог у малом', кроз примере романа "Црвени коњ" Еуђенија Кортија, Андреја Романовича Чикатила, првог совјетског серијског убице, студенстке побуне 1968. односно комунистичке револуције и српске нације на примеру Републике Српске Крајине. Анализа дешавања као и њиховог дубљег значења базирана су на обимној историјској грађи, правним, религиозним, антрополошким, политичким и филозофским теоријама што изнесеним тврдњама даје нужно потребну утемељеност и објективност ослобођену било какве пристрасности и идеолошке острашћености.

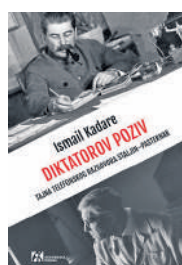

Диктаторов позив

Исмаил Кадаре

(Академска књига)

Један кратки, наизглед безазлени телефонски позив постао је симбол страха у тоталитарним режимима. У јуну 1934, на врхунцу политичких чистки, Стаљин је позвао Бориса Пастернака. Разговор је трајао свега неколико минута, али се о њему говори већ деценијама. Класик европске књижевности

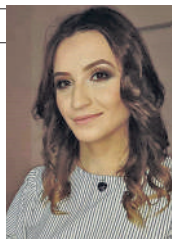
Исмаил Кадаре одгонета шта је тада могло бити речено кроз тринаест варијанти овог телефонског разговора. Трагајући за њим, Кадаре испишује узбудљив роман о природи власти, страху и одговорности уметника. Кроз прецизну анализу докумената и снажну књижевну имажинацију, он у овој књизи показује како један кратак сусрет може постати метафора система у ком је свака реч опасна, а ћутање некада судбоносно.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Топле рушевине лета

„Лету је крај“, Дубравка Ребић (Прометеј, Нови Сад, 2025)

Пише: Сања Перич

Нови роман Дубравке Ребић Лету је крај тематизује како илузија о вечном лету живота прераста у заглављеност у времену, без могућности сазревања и разумевања сопственог искуства. У складу с поетиком ауторке, поново је у средишту приповедања породична и интимна историја, али сада са изразитијим ослонцем на унутрашње стање јунака, а мање на историјске околности. Већ у првој реченици, кроз мотив скривене књиге Виолет Уисман, назначено је кључно упориште романа: немогућност да се лик мајке до краја испише. На сличан начин и прича о Жељани развија се као прикривена истина о мајци, кроз исписивање ликов који покушавају да надоместе њено одсуство.

Нарација се одвија кроз више перспектива — Жељане, њеног оца Булета и пријатељице Олге — при чему се са променом гласа мења и стил приповедања. У том померању откривају се ситне пуко-тине у језику: оштрија реч, прећуткивање, жаргон и понављања. Краће и динамичније реченице појачавају утисак унутрашње напетости, откривајући регистар страха и љубоморе — према пријатељици, детету, али и према детињству какво је могло бити, а није било. Лудило се јавља као лајтмотив који необично изоштрава визију: они који губе разум као да јасније наслућују оно што долази. Камен који деда носи на почетку романа призива поетику Васка Попе и облутка Збигњева Херберта: у њему је садржан покушај да се сачува не само живот, већ и достојанство пред надоласећим катастрофама. Када се на камену укаже шара, она постаје знак ратних страхова, али и губитка разума, што додатно повезује личну и колективну равну искуства. Социјални, историјски и друштвени елементи присутни су, мада остају у функцији позадине, дајући оквир интимној причи.

Насупрот томе, посебну нагласку романа чини чулни слој текста: задах сиромаштва, старости и

запуштености прожима приповедање, супротстављен једино важном, а одсутном „мирису мајчиног крила“. Управо у тој несразмери између присутног и изгубљеног обликује се емоционално језгро књиге. Женско пријатељство као све чешћа тема савремене прозе приказано је у својој амбиваленцији и сложености, на тананој линији између блискости и супарништва. Јунаци, међутим, остају затворени у сопственом унутрашњем простору, неспособни да из њега изађу, или да покажу љубав и поверење. Окрутност према себи јавља се тако као замена за присност, али и као још један облик затворености — готово егзистичне самодовољности — који осећај усамљености продубљује.

Иако прожета меланхолијом, проза Дубравке Ребић задржава унутрашњу динамику и живост. У односу на претходну књигу, приповедање је уравнотеженије, а саморефлексија више не оптерећује текст. Она се, напротив, јавља као нужан облик самозаштите, али и као доказ да су јунаци суштински неспособни да пређу границу између мисли и деловања. У том смислу, немогућност да се љубав искаже

показује се не само као емотивни, већ и као језички проблем, као недостатак речи које би премостиле унутрашњу дистанцу. Роман Лету је крај тако потврђује ауторку као препознатљив и сигуран глас савремене српске прозе, усмерен к тихим, али упорним покушајима да се сачува у језику оно што измиче сећању и стварности. Тај напор остаје, међутим, свесно ограничен, јер се управо у немогућности потпуног израза открива истина о искуству које не може бити до краја испричано. Проза Дубравке Ребић тако не нуди разрешење, већ остаје на трагу унутрашњих померања која се

тешко именују, али остављају снажан утисак у сећању. Зато се топле рушевине лета из наслова могу читати као простор између губитка и заборава, у којем се живот не обнавља, али ни сасвим не нестаје. Управо у том међупростору, између онога што је било и онога што није могло бити, Ребић гради најубедљивији слој свог романа. ■

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА НЕНАДА ШАПОЊЕ (2)

И Нови Сад се да преходати лако

Гордана Нонин

“Иначе, обично, суботом, када је сунчан дан, а у октобру, Нови Сад сија наизменично присут лиишћем и ројевима људи који шпартају од Дунавске и Змај Јовине до оближњих булеvara и паркова. Ако седнете у кафић, можете бити час у Риму, час у Египту, испијати са Хорусом чај од ђумбира и цимета, или на тргу, сасвим фелинијевском, појести Цезар салату. Живот може да вам изгледа леп. А да би тако заиста и било, на Рибарском острву, у једној од кореографија мог детињства, с Драгославом, ручам најбољи данашњи рибли паприкаш.” – у суботу, 12. октобра 2013. године записује у свој дневник, објављен под називом “А Брисел се да переходати лако” књижевник Ненад Шапоња. А недеља, недеља је дан за вожњу бицикла и већ по белешки коју је уписао сутрадан сазнајемо како изгледа Нови Сад из перспективе бициклисте?

“Сомборски булевар, Булевар Европе, до окретнице код Новог гробља, затим, још пет километара до Лиманске окретнице, па преко Лимана IV, на Београдски кеј, опет пет километара тамо и назад. Па дефинитивно, назад на Тепе. Идеална маршрута за идеалан дан! Укупно 28 километара и око сат и двадесет минута. Ко живи у Новом Саду, односно, ко зна да живи у Новом Саду, зна и о чему пишем. На поменутим релацијама су скоро савршене бициклистичке стазе”.

У априлу 2016. године одлази са Сајам књига у Буенос Ајрес, један од највећих на свету. Каже, за неколико дана је углавном обавио послове због којих је и дошао, “чак сам непланирано представио и монографију о Новом Саду у сали Роберто Арлт”. Неколико наредних дана проводи са писцем и преводацем Бранком Анђићем, сусреће се и са другим писцима и списатељицама и шета квартовима Буенос Ајреса где је “околна атмосфера личила на ону из романа “Под вулканом” Малколма Лоурија, или истоименог филма, Џона Хјустона...”. Пише у дневник, 24. априла, “Данима већ ходам по граду који сам до сада доживљавао као литерарну фикцију”. А два дана касније, пре паковања за повратак, прави рутинску шетњу јер, “нема разлике између Новог Сада, Буенос Ајреса, Брисела, или ма ког другог града. Све се то да переходати лако. Што шири булевари, то боље... Рекох, типична моја новосадска шетња”.

Не читава се Нови Сад у Шапоњиним дневницима само кроз описе маршрута пешачења или вожњама бициклом, Новог Сада има много и у његовим опаскама. Као, на пример, када у Гетеборгу, где одлази издавачким послом на Сајам књига, опазе: “Сунце је невероватно. Имам утисак да је небо у Скандинавији једно од најпосебнијих. Још да облаке можемо однети кући у теглама, к’о јунаци Воје Деспотова...”

Или, када му у Кини, 30. августа 2018, где борави као специјални гост Сајма књига у Пекингу, граду који се једини никако “не да переходати лако”, колегиница из Кине скрене пажњу на књигу његовог сутрађанина Градимира Смуђе. Шапоња записује у свој дневник: “Скренула ми је пажњу на фантастичну књигу карикатура и пародија Градимира Смуђе, сликара и карикатуриста из мога града у чијим сам довитљивим, ликовно експресивним личним нотама и пре свега ироничним карикатурама уживао у новосадском “Дневнику” осамдесетих. Деведесетих је отишао у иностранство и у Србији нико више и не зна ни где је он нити шта ради. Ваљда је негде у Француској или Швајцарској. А књига његових индустријских ликовних и општекултурних досетки једна је од најпопуларнијих у Кини. У Србији, где у културном естаблишменту већ деценијама владају медиокритети, за такве ствари нико не мари. А Кинези баш уживају у његовој пародичној перцепцији света.”

Овај дневник, по пишчевим речима, свакако је другачији, неухватљив и уско везан за његову збирку поезије “Изгледам, дакле нисам”, једину за коју је стихове исписивао окружен другим језицима. За њу му је била потребна даљина јер је морао да се удаљи и од свог језика и од простора у којем најчешће бива, дакле, и од свог Новог Сада. “Била ми је потребна даљина да бих осетио близину, да бих продисао кроз оно што јесам”, оставио је написано у Белешци о књизи. А управо у тој збирци, у песми “Проблем простирања у свим правцима” исписао је стих “Свакодневно оверавам препис душе”. Управо то је радио и у својим дневницима.

Одлазећи из Гетеборга, стигавши три сата пре полетања авиона на аеродром, 25. октобра 2016. године записује: “У гужви аеродрома увек најбоље пишем. Вавилонски таласи туђих језика помажу ми да лакше дођем до свог унутрашњег”. Враћа се у свој Нови Сад који толико носи у себи по градовима света када иде да исти тај свет, на сваком свом кораку, повеже са Новим Садам и својом земљом. И да повезује људе јер, свет су људи. То чини сваког трена, можда управо због онога што је записује у свој дневник у Јерусалиму: “Свет чини оно што можете да повежете. Иначе га нема”. ■

МИТОВИ О ЖЕНСКОМ ТЕЛУ

Недоступна тела

Лидија Васиљевић

Може ли женско тело да пркоси идеји сталне доступности?

Борба за освајање сопственог тела и његове аутономије провлачи се кроз целу историју женског постојања, било да се тиче начина на које ће се тело откривати или прекривати, да ли ће вежбати или ће лежати, бити осунчано или бледо, венчано или невенчано, тешко или пак лагано, а нарочито увек доступно или не. У *Полном уговору* Керол Пејтман, анализира брак не као заједницу двоје једнаких, већ као правни механизам којим жена предаје мужу контролу над својим телом и радом. Она сматра да то није уговор о слободи, већ о послушности, јер постоје прикривене идеје које оспоравају једнакост уговорних страна. Недоступност женског тела, у смислу одбијања да буде предмет контроле или експлоатације, представља директан чин пркоса и афирмације аутономије, личне и колективне слободe.

Рушење поделе на приватно и јавно

Чињеница да се женино тело и формално и неформално сматрало својином њеног супруга, утицала је и на данашње виђење да је све оно што се дешава „између четири зида“ породична ствар, па чак и насиље. Било да је физичко, психолошко или емотивно кажњавање у питању, тиме је легитимизовано. Феминистички покрет 70-их лансира крилатицу „*Лично је политичко*“ чиме указује на мноштво нивоа неједнакости, дискриминације и заташкавања искустава насиља и злостављања жена. Изношењем тих искустава у јавност, многобројним активистичким и правним борбама, оне раскидају тајни договор мушкараца („братски патријархат“) *немешања у управљање „својим“* женама, иако, на жалост проблем насиља и даље постоји.

Право репродуктивно и физичко здравље

Жене које одлучују да контролишу свој репродуктивни систем (нпр. коришћење контрацепције, абортус) одбацују идеју да њихово тело треба да буде на располагању за рађање деце кад

држави, друштву или породици то одговара. Женско тело је често медицински *надгледано и патологизовано* (нпр. неадекватним положајем жене приликом порођаја или увођењем ПМС-а у класификацију менталних поремећаја). Жалбе жена на физичке симптоме се често дочекују са сумњом или се означавају као психолошке без темељне истраге, што одражава предрасуде које повезују здравствене проблеме жена са стереотипизираним емоционалношћу. Медицински ауторитет историјски почива на парадигмама којима доминирају мушкарци, које могу неадекватно препознати или одложити дијагнозу, лечење и подршку, погоршавајући патњу и појачавајући друштвену маргинализацију. Захтевањем да се активно укључе у процес одлучивања током дијагностике и лечења као и одбијањем пасивне улоге пацијенткиње, жене пружају отпор овој врсти контроле.

Телесни отпори друштвеним очекивањима

Од жена се често очекује да буду неговатељице, емоционално опорне и стално доступне – улоге које могу створити огроман психолошки напор. Тело може „изразити“ овај напор кроз симптоме који ремете наметнуте родне улоге, приморавајући га на преиспитивање сопствених капацитета и константне доступности. Међу типичним примерима су *фибромијалгија*, *синдром хроничног умора* и многе аутоимуне болести којима тело саопштава да психа одбија да се повинује. Одбијањем да буду стално емоционално доступне или да потискују своје психолошке потребе жене беже у психосоматику или чак и у менталне болести, и емоционалне кризе.

Правно и институционално редефинисање пристанка

Организовани отпор кроз институције фокусирао се на мењање закона који су деценијама (па и вековима) подразумевали доступност женског тела у оквиру брака или под претњом. До пре неколико деценија, у већини земаља се сматрало да је женско тело “трајно доступно” мужу, након склапања брака, и легитимизовало

је силовање у браку. Организовани женски покрети су деценијама лобирали да се ово законски дефинише као злочин. *Афирмативни пристанак* (“Само да значи да”) је заменио кампање фокусиране на поруку “*Не значи не*” што је много ефектнији вид отпора увреженој сексистичкој идеји о сталној доступности женског тела. нормe савршеног изгледа већини жена овај процес отежавају.

Неке од форми активног отпора

Прихватање несавршености: Отпор идеји да женско тело мора бити естетски „доступно“ и прилагођено комерцијалним стандардима који сексуализују тело, и чине га доступним, изражава се кроз намерно истицање несавршености или једноставно прихватања природног старења, што представља чин побуне против индустрије лепоте.

Жене се организују и унутар индустрије где је њихово тело третирано као део “услуге”. Борба против сексуалног узнемиравања у угоститељству или авио-индустрији (нпр. некадашњи кодекси облачења стјуардеса који су наглашавали сексуалност) су примери ревидирања наметнутих норми објективизације жениног тела.

Покрети за женска права и тело: Протести и покрети за права на абортус, против насиља над женама, за законску заштиту тела показују колективни отпор идеји да је женско тело “друштвено власништво”. Жене које одбијају да буду редуковане на репродуктивну и сервисну функцију кроз своје тело (нпр. избор каријере, одбијање притисака на брак и материнство) показују отпор систему.

Улични маршеви и акције: Међу многобројним формама протеста и акцијама су и Невидљиви рад на видело где учеснице излазе на улице носећи предмете који служе за обављање кућних послова (метле, варијаче, веш) али их користе на начин који одбија функцију – нпр. „сакрањивање“ кућних апарата или њихово остављање на јавним местима уз поруке попут „Данас нисам доступна“. Такође су креативне и акције Црвене кецеље- инспирисане покретима из Латинске Америке где жене носе кецеље са списаним порукама о сатници рада код куће, указујући на то да њихова доступност има цену коју нико не плаћа. ■

НОМО POETICUS

Андрија
Радуловић

СЛОВА

Био сам мали
Сасвим мали
И довољно велики
Да запамтим ријечи
Жишке у мраку

Мајка се плашила
Да ми не дохвате лице
А хтјела је душу
Да се огрије на огњишту
Вјерујући да испод пепела
Умјесто жара
Свијетле слова

ЛОВ

Трчали смо преко моста
Да ухватимо дугу

Њен пас
Ловац на јелене
Њушио ми је крила
И гледао у срце
У извор

Само да сам их пустио
Да се напију ко људи
Да окрилате
Сад би ме тукли муњама

MEMENTO URBI ДАНИЛА ВУКСАНОВИЋА

Сликање есеја о граду

Пише: Мирослав Стајић

У време када вештачка интелигенција може да пише све о свему, од домаћих задатака основцима до докторских дисертација, право је задовољство суочити се са есејима који су настајали у даху, током шетњи, размишљања, промишљања... Вероватно и стварања за штафелајем – мада верујем да је тада концентрација Данила Вуксановића примарно усмерена ка платну, али засигурно неки подстицаји за претакање визуелних сензација у писану реч ипак нису потпуно потиснути. Такве интимне доживљаје о улицама којима сви ми често пролазимо, али их не примећујемо, о зградама чије девастирање препознајемо тек када се догоди, о крововима за које се заинтересујемо само ако нам неки креп за ветровитних дана падне на шофершајбну или недај боже главу – е њих никако не могу исфабриковати ни ChatGPT ни DeepSeek.

Током наше вишегодишње сарадње, прочитао сам мноштво Вуксановићевих ликовних критика, препознајући у њима не само изузетну обавештеност о свету савремене уметничке сцене, него и литерарну ноту, која је тим текстовима давала додатну, дакако изразито позитивну димензију. Јер у свету навале разних хегемонија погледа, ди-струпција, дијалектичких односа форме и садржаја... а којима се жели замаглити став или, како је то, нажалост покојни театролог Мирослав Радоњић знао рећи – опсепити простота, Вуксановићев суд је јасан, линија мишљења кохерентна, а изражајност неупитна.

Управо на тим таласима остају и опстају и његови есеји, који – иако јесу и својеврсни мисаони експерименти, никада не заврше у лабораторији неразумљивог, већ су увек, премда изазовни и пуни значења, лако читљиви и упамтљиви. Рецимо, када Вуксановић пише о томе како се „цигле иза оштећених фасада шире и скупљају баш као и људи“, није му циљ да у наставку навелико разлаже неку Хајдегерову егзистенцијалистичку тезу како би показао своју неспорну ерудицију, већ тежи томе да читаоца једноставно, али упечатљиво, упозори на чињеницу да се „ускоро ближи предаја“ конкретне грађевине која га је инспирисала.

Брига о очувању културног наслеђа, према којем се, како и сам Данило Вуксановић у књизи упозорава, пречесто односимо немарно, неспорно је темељ књиге *Memento Urbi*. Али уместо да се посвети флоскулама за које је прави мајстор она вештачка интелигенција с почетка приче и према којој, цитирам ChatGPT, „брига о културном наслеђу представља једну од темељних обавеза сваког друштва које жели да очува свој идентитет и разуме сопствену прошлост“, Вуксановић ту бригу свакодневно живи и проживљава, и кроз посао у Галерији Матие српске и кроз унутрашњи хабитус, односно усађен и развијен систем вредности. Управо се то и прелама кроз ову његову збирку есеја, која није само за читање „извечера у тајношти“, већ је и својеврстан беккер: ваља га држити близу у шетњи улицама варошким – можда другим очима почнемо да гледамо приземнице, старе фасаде и капије крај којих сваког дана пролазимо. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ОД БУИНА ДО МАРВЕЛА И ДИЗНИЈА - СТРИП У 'ДЕЧЈИМ НОВИНАМА', КЊИГА ПРВА, ПОЧЕЦИ (1957-1964)“, БОРИСАВА ЧЕЛИКОВИЋА

Како је стасавао домаћи стрип

Пише: Илија Бакић

Лист „Дечеје новине“ из Горњег Милановца део је одрастања неколико генерација школараца у Србији. У њему су штампани текстови о историји, биологији, географији и друштву који су били од помоћи у учењу а део садржаја сваког броја, на радост малих читалаца, били су и стрипови; приче у сликама, биле су неодољиво привлачне, готово магичне. Историја „Дечјих новина“ започела је ентузијазмом ученика основне школе „Таковски партизански батаљон“, наставника Срећка Јовановића и Александра Лазаревића уз подршку директора школе В. Вељвића и општинског руководства; резултат заједничког рада био је лист за ученике основних школа „Деча политика“, објављен 12. јануара 1957. Месец дана касније појавио се други број под називом „Дечеје новине“ (због противљења првобитном називу од стране листа „Политика“). Лист се продавао претплатом у школама а излазио током школске године и, наилазиви на леп пријем код школараца, „убрзао“ је ритам излажења (на 15 дана па седмично). Коначно, 1962.г. формира се НИП „Дечеје новине“ као издавач овог листа.

Стрипове је у прва три годишта „Дечјих новина“ цртао самоуки Десимир Жижковић Буин (1920-1996); на илустрације и каишеве са веселим доживљајима ђака првака наставили су се стрипови по мотивима из народних песма и историје. У 23. броју „Дечјих новина“ појавила су се два каиша стрипа „Никад робом“ који прати доживљаје малих партизана Мирка и Славка и који ће израсти у серијал са, за две деценије излажења, око 600 епизода! Поред неуморног Буина који је паралелно радио на чак четири стрипа, „Дечјим новинама“ и њиховом издању „Насмејане новине“, прикључују се и други ствараоци. Од школске 1959/60 осамнаестогодишњи Миодраг Ђурђић (1941-1998) црта научнофантастичне, историјске и хумористичке стрипове. Наредне године појављују се стрипови Леа Королца (1936) и Томе Курте (1933-1991).

Познати карикатуриста Александар Клас (1928-2002) је од 1959. цртао илустрације и карикатуре односно насловнице „Дечјих новина“ а од 1962. објављује и стрипове: „На мирисној ливади“, „Зацарана шума“, „Витез на овну“, „Чудо у Гружин“. Исте 1962.г. у којој је лист са црно-беле прешао на четворобојну штампу, Брана Николић (1936) објављује стрипове „Мија Силеџија“, „Фудбалко“, „Отмица центарфора“... Још један великан, Никола Митровић Кокан (1933-1997) започиње сарадњу са „Дечјим новинама“ стрипом „Бук и Вук“ (сценарио Срећко Јовановић) и „Пецин брат Пијуко“ (који је преузео од Буина). Школске 1963/64 стрипове су објављивали и Слободан Милић (1938-2000) као Сем Мил, по сценарију Павла Кићевца-Пол Китз (1930) односно Радослав Раде Ивановић (1933-

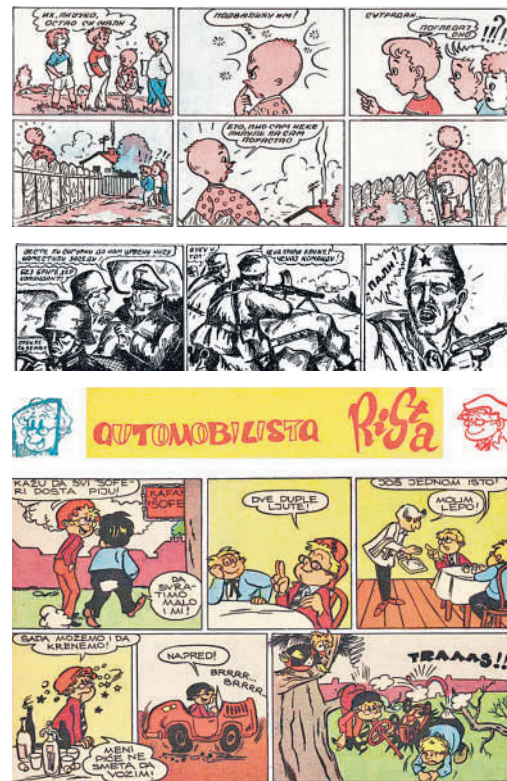
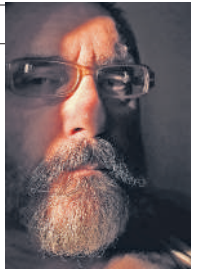
2011) и Јован Стојановић (1936-2025, као Јохн Радлеу).

Маја 1963. године објављена је прва самостална свеска стрипа „Никад робом“ који ће у 203 броја доносити домаће стрипове из прошлости југословенских народа (од броја 204 штампају се само доживљаји Мирка и Славка). Наредне 1964.г. престају са излажењем „Насмејане новине“ а 1965. године крећу нова стрип издања „Библиотека Лале“, Ревиија за стрип и забаву „Зенит“ односно од 1966.г. лист „Мики“. Ова три издања су се продавала на трафикама и доносила стрипове страних аутора. Са 1964.г. завршава се почетна фаза у развоју стрипа у „Дечјим новинама“; издања „Лале“, „Зенит“ и „Мики“ чине фазу успона (1964-1969); трећа фаза (1969-1975) је фаза „тражења идентитета“, појаве издања кратког трајања, борбе са фамозним „законом о шунду“; четврта фаза (1975-1987) поклапа се са покретањем „Екс алманаха“ и издањима произашлих из њега која прате токове светског стрпа.

После стручног текста Борисава Челиковића, на готово 150 страна књиге „Од Буина до Марвела и Дизнија“ репринтовани су стрипови који су, до сада, били познати само ретким знаљцима и колекционарима. Стрипови су доказ стасавања стрип аутора. Знатижељни читалац запазиће како је Буинов цртеж, од не претерано вештог и препуњеног детаљима, врло брзо прочишћен у хуморним серијалима „Пецин брат Пијуко“ и „Мали Влада и рођак из града...“ „Зимска бајка“ Класа и Ерића (из 1962-1963) и данас је прегледна и забавна.

Својеврсни куриозум је да су стрипови били различитих жанрова - гусарски „Благо вражјег отока“ Јохна Радлеуа, кримини „Дик Даб и мали“ Р. Ивановића и, посебно, научнофантастични „Мали Ники“ Ђурђића и Јовановића, „Разред професора Ома“ Мулла и Китза, „Јунаци свемира на црвеној планети“ Радета Ивановића. И занатски елементи су напредовали: од цртежа испод којих је текст до дијалогских балона, од класичних стрип каишева се, због промене формата новине и колора, стигло до стрип табли динамичне монтаже са квадратима различитих величина.

Речју, монографија „Од Буина до Марвела и Дизнија - Стрип у Дечјим новинама, књига прва, Почеци (1957-1964)“ Борисава Челиковића изузетно је вредно дело које достојно открива и осветљава битан а заборављени део овдашње послератне историје девете уметности. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Витез седам краљевстава

Џорџ Р. Р. Мартин
Лагуна, 2026.

Витез Седам краљевстава је серија од три новеле Џорџа Мартина писане у периоду од 1998-2010, смештене у свет „Песме леда и ватре“, неких девет година пре радње догађаја из романа. У зависности од онога шта читалац очекује од Мартина, прва новела „Витез луталица“ потенцијално је један од његових најбољих текстова, и неочекивани увид у свет какав нам је могао отворити, да је био вољан да у њега пусти мало више светлости. Чини се да Мартинове деконструкције витешког и фантазијског митоса много боље функционишу када свет није баш сасвим зароњен у таму испод безнадежно празног неба, те да трагични расплети и катарзични јуриши много јаче ударају када у свету остаје мало наде у неку мекшу стварност.

„Витез луталица“ прати сиромашног једва-витеза, неписменог али часног Данка који тражи начин да нађе своје место у витешком свету тако што ће све што има уложити на своје учешће на турниру у Пепелгазу. Успут му се придружује неочекивано досетљиви, необични штитоноша, дечак Јаје (или Ег), који, наравно, крије занимљиву тајну (Мартин је поштен у свом приповедању – за оне који истину не знају, у тексту је посуо довољно трагова да могу сами да покушају да погоде пре краја). Мартин је у овој приповетки наративно заигран и заводљив док приказује борбу добронамерног Данка

Реч критике

да оствари своје идеале и пронађе мало више самопоуздања, при чему му се (релативно) разумни планови, наравно, компликују и распадају на најгоре могуће начине. До катастрофа долази јер смо и поред свега и даље чврсто у Мартинином рејону – лоше ствари се дешавају јер је ауторов приказ стварности у најбољем случају сурово реалан, ако не сасвим циничан. Ипак, за разлику од доброг дела остатка његовог опуса, деконструкција витешке сањарије овде није потпуна, и у „Витезу луталици“ остаје и наде и нежности. Следеће две новеле свакако су успешне (друга је релативизација старе приче о сукобу две породице, у којој се ништа не испоставља као једнозначно, а ликови се повијају под теретом историје, личне и опште, док се трећа враћа сличном теми као прва, само из сасвим другог, зрелијег, више политизованог и циничнијег угла), али су ближе ономе на шта смо од Мартина већ навикли. И мада обе задржавају дозу непомућене ведрине због главних ликова који у свом свету берирају да прате трачак светлости, ипак не достижу ефекат прве новеле, у чијим ефектним контрастима ликови постају већи од живота, скоро па налик Толкиновим (оцена која би, додуше, Мартина ужаснула).

Настаја Писарева

Цитат

Сечиво беше право и тешко, од доброг, у замку искованог челика, балчак од дрвета омотаног меком кожом, јабука од глатког, углача-ног црног камена. Без обзира на то што је био једноставан, мач му је добро лежао у руци, а Данк је знао колико је оштар, пошто га је многе ноћи пре спавања прелазио брусом и воштаним платном. У мојој руци лежи једнако добро као што је лежао у његовој, рече он себи, а на Ливадама код Пепелгаза је турнир.

ПОЗОРИШНЕ ПРЕМИЈЕРЕ

Нужници и дворци

„Тотови“ Иштван Еркењ, режија Иван Церовић, СНП;
„Велика“ Тони Мекнамара, режија Момчило Миљковић,
Народно позориште Суботица

Пише: Светислав Јованов

«Гротеска, наимае, само толико подноси од небројених могућности стварности, колико међу њима нагине гротески», каже Иштван Еркењ у уводној напомени своје најпознатије драме «Тотови» (Tótvé, 1966). Еркењево мајсторство је најпре у способности да, у складу са овом ироничном «анти-формулом», све могућности стварности преобрази у врцаву а истовремено језиву ситуацију. Примивши, наимае, са беспућа Источног фронта (Други светски рат) писмену молбу од (мобилизаног) сина Ђуле, да на две недеље одсуства приме његовог претпостављеног, Мајора „помало незгодне“ ћуди, породица шефа сеоских ватрогасаца Иштвана Тота бива, кроз фазе разоткривања Мајорове бизарне (не подноси и најмању буку), насилне (не подноси директне погледе) и манијачке (нагони их на бесмислен даноноћни рад са амбалажом, тзв. «кутијање») природе – суочена са свим суровостима и бесмислицама рата, али и језивим наличјем које скрива идилична покорница њиховог малограђанског покоја.

Ослањајући се, како сам каже, на две нити водиље – тезу да у сваком човеку истовремено постоји «ропска» и «тиранска» страна, као и «фокусирање на проблем релативизације истине данас» – редитељ Иван Церовић полази у тумачењу Еркењевог комада управо од вишестрано употребљеног питања «покорнице». Супротности између идиличне спољашности и натрулог језгра – супротности које пребивају у експлозивној несигурности самог Тота, укоченој сит-

ничавости његове супруге Маришке, простодушном виталности ћерке Агике а поготово у потмулој непредвидљивости самог Мајора – Церовић «откључава» новим, атрактивним средством. Жртвујући у знатној мери лик Поштара, наратора-кловна који у ко-

маду диктира и атмосферу и темпо заплета, редитељ ненаметљиво а све ефектније, извлачи у први план лајтмотив пољског нужника Тотових, као попришта на којем Власник пумпе периодично и симболично објављује «водостај апсурда» у нашем тотовском микро-

Сцена из представе „Тотови“ Српског народног позоришта

космосу. Снагу и привлачност оваквог ибијевско-швејковског заплета, помереног од гротеске према фарси, убедљиво је дочала екипа извршних глумаца, у којој предњаче Александар Гајин као демонски несигурни Лајош Тот, Милан Ковачевић, као ледено тајанствени Мајор, Милица Грујић, као наивно безобзирна Агика и Предраг Момчиловић као децентно лакрдијашки Власник пумпе, а чијој игри изра-

Сцена из представе „Велика“ Драме на српском језику Народног позоришта Суботица

жајни и жанровски тачни костими Сташе Јамушаков пружају неопходну подршку.

«Одабрала сам велики живот уместо велике љубави. До данас кажњавам себе због тога», каже Катарина, јунакиња драме Тонија МекНамаре «Велика» (The Great, 2008). Касније реализовано и као тв-серија, Мекнамарино дело представља веома слободно – чак и за дисциплину «историјског апокрифа» – компоновану драму о животу (и мушкарцима) руске царице Софије Аугусте Фридрике фон Анхалт-Цербст, познатије као Катарина Друга (Велика). Занемаривши како компликације, тако и могућности које би му пружили политичко-дворски и приватни мотиви из Катарининог стварног живота, Мекнамара гради причу о паметној, осећајној жени која је немогућност љубави покушавала (неуспешно) да потисне еротоманским пустиловинама. Међутим, повремене неравнотеже између рељефног и вибрантно уобличеног драмског „торза“ главне јунакиње с једне и интелигентног, „слободним“ изразима крцаг и каткад површног дијалога с друге стране, показују у којој мери свођење историјског на лично може да буде ризично.

Фото: Народно позориште Суботица промо

УЗ АЗБУЧНИК ДР МИЛЕ МИХАЈЛОВИЋ О ВЕЧНОМ ГРАДУ

Вадемекум о Риму

Пише: Миливој Павловић

Као и толике младе људе из различитих делова света, и осамнаестогодишњу девојку из Зрењанина пре четири деценије сви путеви водили су у Рим, или казано језиком утемељивача овог тако привлачног града, Omnes viae Romam ducunt! Није се изгубила у том мравињаку. Стекла је високо образовање по које је и дошла, потом и докторат наука из културне историје. Својим радовима из културологије померила је границе српске културе настале кретањем нашег народа на запад. Захваљујући њеним радовима Трст је препознат као велико, најзападније средиште српске духовности. Из тих радова види се да се Срби не крећу само кроз простор, већ и кроз време, остављајући свуда трајне духовне трагове. То су прихватили и српски и италијански историчари. Та девојка из Зрењанина, сада као др Мила Михајловић, понудила је нови појмовни, хронолошки и географски оквир за будућа, још дубља истраживања битних деоница српске духовне повести. После књиге о српским културним траговима у Трсту (што је била и тема њене докторске дисертације), написала је и обимну историју Срба на Апенинском полуострву. Сада је пред нама ново дело др Миле Михајловић – водич кроз историју Рима и кроз лавиринте римске цивилизације. Вадемекум о Риму од најстаријих дана – да употребимо реч латинског порекла која се преводи као приручник, помоћно средство, а долази од сложене синтагме vade mecum која буквално казује: „пођи са мном“.

И онај читалац који верује да пуно зна о Риму нека буде отворен за бројна пријатна изненађења.

Рим је фотогеничан, и уме да се слика. Његове водите видели смо више пута на сликама, фотографијама, у филмовима, на те-

левици. Свак зна понешто о његовим храмовима, фонтанама, палатама, луковима, аквадуктима, торњевима, обелисцима, стубовима, вртovima, ресторанима, легендама, певачима, фудбалерима, глумцима, писцима... Али, зашто се само за Рим вели да је „вечни град“? Чиме је овај град постао једно од најважнијих ходочасничких места на планети, како он успешно интегрише античке старине и урбане новотарије? Како римске вредности, упркос протоку времена, нису потонуле већ се стално трансформишу и обнављају? Како овај „град музеј“ – највећи музеј на отвореном – не показује само архивске експонате већ радозналцима са разних меридијана нуди живу подлогу модерног, па и будућег времена? На чему се темељи римски осећај за естетику, функционалност, практичност и дуговечност? Како је овај прастари град постао место на коме се највећма слави задовољство, лепота и људска повезаност, и велика филозофија живота без журбе и сталног гледања на сат? На који начин је Рим усавршио однос времена и трајности, упркос чињеници да су у њему измишљена оба календара (Јулијански и Грегоријански), као и томе да се месеци брзо смењују подсећањем баш на Рим (јануар по Јанусу, март по Марсу, август по Аугусту)? Како је језик којим су се користили стари Римљани (иако данас њиме не говори ниједан народ) преживео све мене и остао неизбежно средство споразумевања у низу наука, посебно у медицини, историји, археологији, па и математици? За разлику од других некад великих цивилизација, које су мртве, и на које подсећају само хладни споменици, римска је жива.

Реч је о живој подлози данашње цивилизације у којој многи проблеми – од климатских промена, преко изазова демократије до демографских посрнућа – захтевају подсећање на римску визију „Вечног града“. Песнички речено – траже микеланђеловски поглед на живот: „Клесање карактера из сировог материјала суд-

АЗБУЧНИК ВЕЧНОГ ГРАДА

Фото: Ј. Старић

бине“. Стари Римљани свесно су градили за вечност. О томе казује др Мила Михајловић. Пише с научничком радозналешћу, с инспирацијом и умешношћу писца. Са бројним деоницама за уживање, с онима за певање, али и онима за плакање. И уз партитуре химни и успаванки, наравно. Ипак је музика њено почетно опредељење.

Др Мила Михајловић пише о Риму с љубављу. Срећемо овде готово све нијансе оданости једном граду, све осим неузвраћене љубави. Њена књига биће добродошли вадемекум не само читаоцима са наших страна, већ и многим Италијанима. Многи ће се премијерно обавестити о снажном присуству Срба и српске културе у „Вечном граду“... Уз бројне ликовне уметнике, песнике, научнике, преводиоце у оба смера (као што је и сама Мила Михајловић), спортисте, тренере, „лепе жене (које) пролазе кроз град“, уз привреднике и вагабунде српског порекла, овом граду – који је једини на свету престоница двеју држава – дали смо и једног папу Србина: његово крштено име било је Срећко, а у повести Ватикана уписан је као Феличе односно Сикст Пети. Град у коме је рођена идеја да држава припада свим њеним становницима, извесним својим делом припада и Србима, који су га настањивали у више историјских таласа, и који га и данас доживљавају као једну од најбољих адреса на којима се могу упијати знање, лепота, сунце и топлота. ■